

METODICKÉ VYSVĚTLIVKY

Tento dokument navazuje na publikaci ČSÚ Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2008 – domácnosti podle postavení a věku osoby v čele, podle velikosti obce, příjmová pásma (kód 3001-09, č.j. 592/2009-6201, datum vydání 10. června 2009), kde jsou uvedeny podrobnější vysvětlivky k metodice, organizaci a zpracování šetření statistiky rodinných účtů (SRÚ).

Dokument nahrazuje II. díl publikace, který vycházel do roku 2007 a který vznikl sloučením původního II. a III. dílu, jež do roku 2005 vycházely odděleně. Dokument obsahuje členění domácností podle různých hledisek (počet pracujících členů, počet nezaopatřených dětí, typ rodiny, počet členů) a výsledky za rodiny s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy. Zatímco do roku 2005 byly výsledky publikovány pouze za domácnosti zaměstnanců a důchodců, díky zdokonalení konceptu kvótního výběru jsou od roku 2006 do zpracování specifických třídění zahrnuty již všechny typy domácností splňující stanovené podmínky.

1. POPIS VÝBĚRU A ZJIŠŤOVÁNÍ

Zpravodajské domácnosti SRÚ jsou vybírány záměrným kvótním výběrem. Jednotkou výběru a zpravodajskou jednotkou šetření je hospodařící domácnost, tzn. soubor osob společně bydlících, které se společně podílejí na úhradě základních výdajů.

1.1 Základní soubor

Popis výběru základního souboru je uveden v metodických vysvětlivkách zmíněné publikace.

1.2 Doplnkový soubor

Tento soubor 400 domácností byl vytvořen z důvodů potřeby zabezpečit údaje za rodiny s dětmi a s minimálními příjmy, které jsou sice zastoupeny i v základním souboru, ale jejich malý počet nezajišťuje dostatečnou reprezentativnost a není dostačující pro samostatné zpracování.

Úpravou zákona se výrazně změnil systém stanovení životního minima (ŽM) určující výši příjmu, kterou domácnosti zařazené do doplňkového souboru nesmí překročit. Násobek byl stanoven tak, aby výše přípustného příjmu z hlediska domácností s různým složením (a různou úrovní ŽM) přibližně odpovídala hranici v předchozích letech; to však bylo možné jen v omezené míře.

Domácnosti pro doplňkový soubor jsou vybírány bez ohledu na ekonomickou aktivitu a postavení v zaměstnání osoby v čele domácnosti. Prvním výběrovým znakem je čistý peněžní příjem (tzn. hrubý peněžní příjem snížený o odvody na zdravotní a sociální pojištění a daň z příjmu), který domácnost nesmí mít v době náboru od roku 2007 vyšší než 1,9 násobek životního minima (ŽM). Podmínkou pro setrvání v souboru a zařazení do zpracování je, aby příjem domácnosti nepřekročil dlouhodobě (více než 2 po sobě následující měsíce) 2,0 násobek ŽM. Druhým výběrovým znakem je počet nezaopatřených dětí v domácnosti.

Životní minimum se počítá pro každou domácnost samostatně a je součtem základních částek stanovených pro jednotlivé osoby (tj. pro první osobu v domácnosti, pro nezaopatřené děti podle věku nebo pro další členy, kteří nejsou nezaopatřeny dětmi). Pro zařazení dětí do věkové kategorie je rozhodující věk dovršený v daném roce (např. děti, které během roku 2008 dosáhly 6 let věku, byly zařazeny do skupiny 6 až 14 let). Případná možnost zvýšení ŽM domácnosti z důvodu invalidity nebo dietního stravování některého člena se nebere v úvahu, protože tyto informace nejsou v SRÚ zjišťovány.

Měsíční částky životního minima platné v roce 2008:

Pro osoby, které nejsou nezaopatřeny dětmi:	
první osoba v domácnosti	2 880 Kč
druhá a další osoba v domácnosti	2 600 Kč

Pro nezaopatřené děti podle dokončeného věku:

nezaopatřené dítě do 5 let včetně	1 600 Kč
nezaopatřené dítě 6-14 let včetně	1 960 Kč
nezaopatřené dítě 15-25 let včetně	2 250 Kč

2. KLASIFIKACE POLOŽEK

Obecný popis klasifikace příjmů a vydání v šetření SRÚ je uveden v metodických vysvětlivkách zmíněné publikace.

3. OBSAH DOKUMENTU

Roční údaje byly získány součtem podrobných měsíčních položek příjmů a vydání, propočítány jako průměr na jednoho člena domácnosti a zaokrouhleny na celé Kč. Všechny souhrnné i podrobné položky jsou počítány nezávisle na sobě přímo z prvotních dat. Relativní údaje jsou počítány z nezaokrouhlených průměrů, struktura je uváděna v % na 1 desetinné místo. V důsledku zaokrouhlování proto nejsou souhrnné položky Kč vždy přesně součtem podpoložek a ani součet procent nemusí být vždy roven 100 (celku).

Třídící znaky pro zařazení domácností podle demografických hledisek se vytvářejí ze zaokrouhleného průměrného počtu nezaopatřených dětí, pracujících členů a členů, takže vyjadřují převažující stav v příslušném roce.

V některých tříděních mohou vzniknout skupiny domácností s malým zastoupením. Přestože tyto skupiny mohou být z hlediska celkových příjmů a vydání vnitřně málo diferencované, je nutné počítat s tím, že při nižším počtu domácností mohou být v některých podsouborech podrobnější údaje méně spolehlivé.

Dokument tvoří deset tabulek. S výjimkou tabulky 9 se v nich vyskytují tři části („a“, „b“, „c“) obsahující obdobné publikované položky.

3.1 Části publikovaných tabulek

Části „a“ obsahují údaje o počtu a složení zpravodajských domácností. Počet domácností vážený vyjadřuje počet domácností podle jejich skutečného podílu na populaci a udává zastoupení jednotlivých typů domácností ve výsledcích za domácnosti celkem. Počet domácností ve výběru znamená průměrný počet respondentů ve výběrovém souboru redukováný s ohledem na počet měsíců zpravodajské činnosti za daný rok.

Počet spotřebních jednotek vyjadřuje složení domácností přepočtené podle vah spotřeby jednotlivých členů domácnosti. Spotřební jednotky podle stupnice OECD mají váhy definovány takto: první dospělý v domácnosti = 1.0, každý další dospělý (osoba starší 13 let) = 0.7, každé dítě (13-leté nebo mladší) = 0.5. Spotřební jednotky podle EU jsou definovány takto: první dospělý v domácnosti = 1.0, každý další dospělý (osoba starší 13 let) = 0.5, každé dítě (13-leté nebo mladší) = 0.3.

Tyto části dále zahrnují základní údaje o příjmech a vydáních, členění čistých peněžních vydání podle druhu (potravin, průmyslové zboží, služby, platby), naturální příjmy a vydání a bilanční položky.

Salda v bilančních položkách se získají rozdílem částek za úspory vybrané v daném roce snížené o vklady uložené v daném roce, resp. rozdílem částek za půjčky přijaté v daném roce snížené o splátky úvěrů v daném roce.

Údaje o průměrném životním minimu (v tabulkách 2, 3, 6, 7 a 8) jsou jako jediné částky v tomto dokumentu propočítány jako měsíční průměr na domácnost.

V částech „b“ jsou publikovány agregované skupiny čistých peněžních vydání rozdělených na vydání spotřební (A) a vydání neklasifikovaná jako spotřební (B). Spotřební vydání jsou uspořádána do 12 základních oddílů a dále do skupin a podskupin podle klasifikace CZ-COICOP (s přihlédnutím k mezinárodnímu standardu specializovanému pro SRÚ). V těchto částech jsou nyní již uváděna pouze čistá peněžní vydání, do vydání neklasifikovaných jako spotřební nejsou již zahrnuty odvody na

zdravotní a sociální pojištění a daň z příjmů (oproti publikacím vydávaným do roku 2005 došlo ke změně). Absolutní částky vydání jsou doplněné o strukturu spotřebních vydání.

Části „c“ obsahují vybrané charakteristiky bydlení domácností (počet a plocha obytných místností, typ domu, druh bytu, způsob vytápění, atd.) využitelné pro analýzu výdajů domácností na bydlení. Publikované údaje o vydáních na bydlení jsou v souladu s výše uvedenou metodikou výpočtu údajů přepočteny vždy na všechny osoby daného podsouboru domácností. Proto prezentace těchto údajů bez bližšího vysvětlení, či bez možnosti propočtu na základě uvedených charakteristik bydlení, může vyvolat zkreslený pohled na výši některých vydání na bydlení (např. nájemné je vypočteno za všechny byty, přestože v souboru jsou i byty v rodinných domcích, kde vlastník bytu nájemné neplatí). Struktura domácností podle typu domu a druhu bytu nedá v součtu celých 100 %, protože publikovaný výčet není vyčerpávající. V části „c“ se dále nachází přehled o vybavení domácností předměty dlouhodobého užívání.

3.2 Publikovaná třídění domácností

Tabulky 1 až 5 obsahují výsledky za domácnosti základního souboru. Do roku 2005 byla třídění publikována pouze za domácnosti zaměstnanců resp. důchodců, nyní jsou do zpracování již zahrnuty všechny domácnosti základního souboru splňující stanovené podmínky.

V tabulkách 6 až 8 jsou uvedeny výsledky za rodiny s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy; do zpracování byly kromě domácností doplňkového souboru, jejichž příjem nepřekročil hranici 1,4 násobku ŽM, zahrnuty také domácnosti s dětmi ze základního souboru splňující uvedenou podmínku omezeného příjmu.

Nezaopatřené děti jsou děti předškolního a školního věku, dále děti starší (do 26 let), které se soustavně připravují na své budoucí povolání nebo pro svůj duševní nebo tělesný stav nejsou schopny si zajistit vlastní obživu a ještě nepobírají invalidní důchod.

Tabulka 1 – Domácnosti podle počtu pracujících členů

Pracující osoby jsou osoby, které mají tzv. placené zaměstnání, tj. jsou buď zaměstnané v rámci pracovního právního vztahu nebo sebezaměstnané, tzn. zabývají se podnikáním nebo jinou samostatně výdělečnou činností. Není rozhodující, zda jejich pracovní aktivita má trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter nebo zda jsou dočasně v práci, ale rozhoduje, zda mají formální vazbu k zaměstnání (dovolená, nemoc, řádná mateřská dovolená apod.).

Tabulka 2 – Domácnosti podle počtu nezaopatřených dětí

Domácnosti s dětmi jsou všechny rodiny, v nichž alespoň polovinu zpravodajského období bylo přítomno nezaopatřené dítě.

Tabulka 3 – Domácnosti s nezaopatřenými dětmi podle typu rodiny, počtu dětí a pracujících členů

V této tabulce jsou z domácností s nezaopatřenými dětmi vybrány čisté rodiny, které jsou pak dále rozděleny podle typu rodiny, počtu dětí a pracujících členů.

Úplné čisté rodiny s dětmi tvoří manželský pár s nezaopatřenými dětmi; s rodinou nežije žádný další příbuzný ani ekonomicky aktivní dítě.

Neúplné čisté rodiny s dětmi tvoří jeden z rodičů a nezaopatřené dítě resp. děti; v rodině nežije žádný další příbuzný ani ekonomicky aktivní dítě.

Pro zařazení domácnosti do určitého typu byl rozhodující stav v převažující části zpravodajského období, při rovnosti stav k 31. 12. nebo k poslednímu dni zpravodajství.

Do roku 2005 bylo toto členění publikováno pouze za domácnosti zaměstnanců.

Tabulka 4 – Domácnosti s pracujícími členy a bez nezaopatřených dětí

Definice pracující osoby viz vysvětlivky k tabulce 1.

Domácnosti s pracujícími členy a bez dětí jsou rozděleny pouze na jednočlenné a dvoučlenné; výčet tedy není vyčerpávající, neboť zde nejsou uvedeny výsledky za vícečlenné domácnosti.

Do roku 2005 bylo toto členění publikováno pouze za domácnosti zaměstnanců.

Tabulka 5 – Domácnosti bez pracujících členů a bez nezaopatřených dětí

Definice pracující osoby viz vysvětlivky k tabulce 1.

Domácnosti důchodců bez EA členů (definice viz metodické vysvětlivky zmíněné publikace) a bez dětí jsou rozděleny pouze na jednočlenné a dvoučlenné; výčet tedy není vyčerpávající, neboť zde nejsou uvedeny výsledky za vícečlenné důchodcké domácnosti.

Do roku 2005 bylo toto členění publikováno pouze za domácnosti důchodců.

Tabulka 6 – Rodiny s dětmi a s minimálními příjmy podle počtu dětí

Údaje z této tabulky je možné porovnávat s výsledky za domácnosti základního souboru v tabulce 2.

Tabulka 7 – Rodiny s dětmi a s minimálními příjmy podle typu rodiny

V této tabulce jsou z rodin s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy vybrány čisté rodiny, které jsou pak dále rozděleny podle typu rodiny (viz vysvětlivky k tabulce 3).

Údaje z této tabulky je možné porovnávat s některými tříděními za domácnosti základního souboru v tabulce 3.

Tabulka 8 – Rodiny s dětmi a s minimálními příjmy podle výše příjmu

Tabulka obsahuje podrobnější rozdělení rodin s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy podle úrovně čistého peněžního příjmu definované násobky ŽM.

Tabulka 9 – Srovnání domácností s nezaopatřenými dětmi a rodin s dětmi a s minimálními příjmy

Tabulka nabízí přímé porovnání agregovaných skupin vydání za rodiny s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy s výsledky za domácnosti s nezaopatřenými dětmi ze základního souboru.

Prostý index v tabulce vyjadřuje v % poměr výdajů rodin s dětmi a s minimálními příjmy a domácností s nezaopatřenými dětmi (ze základního souboru). U většiny položek je tento index menší než 100, což odpovídá tomu, že celkové příjmy rodin s minimálními příjmy jsou nižší (zhruba o polovinu) než příjmy „běžných“ domácností s dětmi.

Při posuzování vlivu omezených příjmů na způsob hospodaření těchto rodin je vhodné indexy za jednotlivé položky dělit indexem celkových čistých příjmů – tím se získá tzv. standardizovaný index. Hodnota indexu vyšší než 100 vyjadřuje skutečnost, že rodina s minimálními příjmy vydává za určitý druh zboží nebo služeb relativně více než „běžná“ domácnost s dětmi. Index nižší než 100 naopak svědčí o tom, že u dané položky rodina s minimálními příjmy vydání omezuje.

Významnost rozdílu, tj. velikost odchylky standardizovaného indexu od 100, je vyjádřena graficky:

o	rozdíl v intervalu –5 až +5 procentních bodů; považuje se za nevýznamný, způsobený nahodilými vlivy;
+ nebo —	rozdíl v intervalu 5,1 až 15 (resp. –5,1 až –15) procentních bodů; naznačuje, že omezené příjmy alespoň v určité míře danou položku ovlivňují;
+ + nebo — —	rozdíl větší než +15,1 (–15,1) procentních bodů; daná položka je u rodin s minimálními příjmy výrazně vyšší (nižší), než by odpovídalo úrovni jejich příjmů.

Tabulka 10 – Srovnání domácností s nezaopatřenými dětmi a rodin s dětmi a s minimálními příjmy podle právního důvodu užívání bytu

Pro srovnání výsledků rodin s nezaopatřenými dětmi a s minimálními příjmy s domácnostmi s dětmi v základním souboru je v poslední tabulce použito třídící hledisko právní důvod užívání bytu. Třídění není vyčerpávající, neboť nezahrnuje domácnosti bydlící ve vlastním bytovém domě, bezplatně u příbuzných nebo ve služebním bytě.

Definice nájemního bytu, družstevního bytu a bytu v osobním vlastnictví viz metodické vysvětlivky zmíněné publikace.